

IJTIMOIIY TARMOQ VA UNING TURLARI

Hafizov Shukrullo Fayzullo o'g'li

Oripov Asilbek Baxtiyor o'g'li

Saidov Ozodbek Alisher o'g'li

O'ktamov Doston Rustam o'g'li

Muxammad al – Xorazmiy nomidagi TATU talabalari

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ijtimoiy tarmoqlar tushunchasi, ularning turlari, asosiy xususiyatlari hamda jamiyat hayotiga ko'rsatayotgan ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, ijtimoiy tarmoq tahlili (ITT) nazariy asoslari, uning asosiy tushunchalari – tugunlar, qirralar, markazlik, tarmoq zichligi, klasterlash va "kichik dunyo" fenomeni yoritib berilgan. Maqolada ijtimoiy tarmoqlarning axborot almashish, muloqot qilish, marketing va jamoatchilik fikrini shakllantirishdagi o'рни ko'rsatib o'tilgan. Shu bilan birga, ularning salbiy jihatlari – vaqtni samarasiz sarflash, ma'naviy tahdidlar, maxfiylik va xavfsizlik muammolari ham tahlil etilgan. Tadqiqot natijalari ijtimoiy tarmoqlardan oqilona va mas'uliyat bilan foydalanish zarurligini ko'rsatadi.*

Kalt so'zlar: *Ijtimoiy tarmoq, internet, ijtimoiy tarmoq tahlili (ITT), tugun, qirra, markazlik, tarmoq zichligi, klasterlash, kichik dunyo fenomeni, axborot almashish, onlayn muloqot, maxfiylik, raqamli kommunikatsiya.*

Hozirgi kunda shiddati hayotimizni internet yoki ijtimoiy tarmoqlarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Aksariyat odamlarning faoliyati internet, ijtimoiy tarmoqlar va telegram kanallari orqali dunyoda sodir bo'layotgan kundalik yangiliklardan xabardor bo'lish, ularni bir-biriga uzatish bilan bog'liq.

Mamlakatimiz va dunyo miqyosida sodir bo'layotgan o'zgarishlar, voqea-hodisalar, yangiliklar to'g'risidagi ma'lumotlar barcha ijtimoiy tarmoqlarda aks etib boryapti. Bu yangiliklardan xabardor bo'lishda esa internet tizimi, mobil telefonlar va kompyuter texnologiyalaridan foydalanish ancha qulay hisoblanadi. Bundan tashqari, o'zaro ma'lumot almashish yoki biror voqea-hodisaga munosabat bildirish, o'z fikrini bayon etish yoki o'zaro muloqot qilishda ijtimoiy tarmoqlar juda qulay vositadir.

Bularning bari ijtimoiy tarmoqlardan foydalanuvchilar uchun o'z fikrlari, qarashlari va tuyg'ularini bayon qilishda tengsiz imkoniyat ekanligini ko'rsatmoqda. Shuning uchun ham ijtimoiy tarmoqlar har qanday yoshdagi odamni bemisl darajada o'ziga «maftun» qilib turadi.

Aksariyat yoshlar o'zlarining qimmatli vaqtlarini behuda sarflab, ijtimoiy tarmoqlardan kun bo'yi foydalanishadi. Shu tariqa, ular deyarli barcha axborotga ega bo'lishadi va o'z dunyoqarashidan kelib chiqib, u yoki bu masalaga munosabat bildirishadi. Biroq bildirilgan munosabatlarning barchasini saviyali, ya'ni

ma'naviyatli kishilarning fikri, deb bo'lmaydi, albatta. Ayniqsa, bugungi kunda yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lmagan kimsalar ham to'g'ri yo' noto'g'riligini o'ylab o'tirmasdan, ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilgan har qanday ma'lumot yuzasidan yoxud ba'zi masalalarga bilim va salohiyati etadimi, yo'qmi, bundan qat'i nazar, o'z fikrini bildirishadi. Yoki o'zlarining yozgan "asarlari" "maqola", "xabar", "she'r" larini ijtimoiy tarmoqlarga joylashtirib, bir-birlarini ko'klarga ko'tarib maqtashadi.

Ayniqsa, tarmoqlarda shunday guruhlar ham paydo bo'lganki, foydalanuvchilar bir-birini maqtab ko'kka ko'tarishlari, shuningdek, kimlarningdir nomini loyga chaplashlari oddiy holga aylanib bormoqda. G'iybat ular uchun oddiy holga aylangan. Ba'zi kimsalar esa ijtimoiy tarmoqdan o'zlariga yoqmagan odamlarning obro'sini to'kish, yerga urish, buning uchun bor imkoniyatidan foydalanishga harakat qilishadi. Ijtimoiy tarmoqlarni nazoratga olish imkoniyati yo'qligi bois, unda har qanday ishni qilish mumkin, deb o'ylashadi. erkin fikr aytish imkoniyatidan shunday yo'llar bilan foydalanish mumkin deganlar, saviyalari qay darajada ekanliklarini katta auditoriyaga shunday yo'llar bilan oshkor qilishadi. Shu sabab ko'pchilik bu tarmoqlarni yoqtirishmaydi. Lekin shunga qaramay, statistik ma'lumotlarga nazar solsak, dunyo yoshlarining 96 foizi ijtimoiy tarmoqlar vositasida o'zaro muloqotga kirishishmoqda.

Ijtimoiy tarmoq va uning turlari. Olib borilgan axborot-tahliliy natijalar va statistik ma'lumotlarga ko'ra, Facebook hozirgi vaqtda dunyoda eng mashhur ijtimoiy tarmoq sifatida yetakchi o'rinda bormoqda. Bugungi kunga kelib, Facebook tarmog'ida ro'yxatdan o'tganlar soni bir necha milliard kishidan ortganligi ma'lum qilingan. Undan keyingi o'rinlarni esa Twitter, Instagram, LinkedIn, Google+, Pinterest, Snapchat, YouTube, Reddit, WhatsApp, Flickr, Weibo egallab kelmoqda.

Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar, davlatimiz qo'lga kiritayotgan olamshumul yutuqlarni jahon media makonida keng targ'ib qilish hamda inson ma'naviyatini har tomonlama yuksaltirishga xizmat qiladigan juda ko'plab ma'lumotlar yoritib borilmoqda. Shu bilan birga, milliy mentalitetimizga raxna soluvchi turli ig'volar, g'iybatlar, milliy madaniyatlarning kushandasi bo'lgan – "ommaviy madaniyat" niqobidagi tahdid va boshqa illatlar xavf solishi hamon davom etmoqda.

Ijtimoiy tarmoq tahlili (ITT) - ijtimoiy tarmoqlarda paydo bo'ladigan munosabatlar va tuzilmalarni o'rganadigan tadqiqot sohasi. Bu ijtimoiy fanlar, sotsiologiya, psixologiya, antropologiya va informatikadan kelib chiqadigan ko'p tarmoqli yondashuv bo'lib, shaxslar, guruhlar, tashkilotlar va hatto butun jamiyatlar o'rtasidagi aloqalar va o'zaro ta'sirlarni tahlil qiladi.

Ijtimoiy tarmoq tahlili o'z mohiyatida ijtimoiy munosabatlar dinamikasini tushunishga qaratilgan. U jismoniy shaxslar yoki tashkilotlarning qanday bog'langanligini, axborot tarmoqlar orqali qanday oqayotganini va bu aloqalar xatti-

harakatlar, ta'sir va qaror qabul qilish jarayonlariga qanday ta'sir qilishini o'rganadi. Ijtimoiy tarmoqlarning naqshlari va xususiyatlarini o'rganish orqali ITT ijtimoiy tuzilmalar, ma'lumotlarning tarqalishi, kuch dinamikasi, hamkorlik va g'oyalar yoki xatti-harakatlarning tarqalishi haqida tushuncha beradi.

Ijtimoiy tarmoq tahlilidagi asosiy tushunchalar:

Tugunlar: ITTda tugunlar tarmoq ichidagi alohida obyektlarni ifodalaydi. Bu shaxslar jismoniy shaxslar, tashkilotlar, veb-saytlar yoki boshqa ijtimoiy birliklar bo'lishi mumkin. Tugunlar ko'pincha tarmoq vizualizatsiyasida nuqta yoki doira sifatida tasvirlangan.

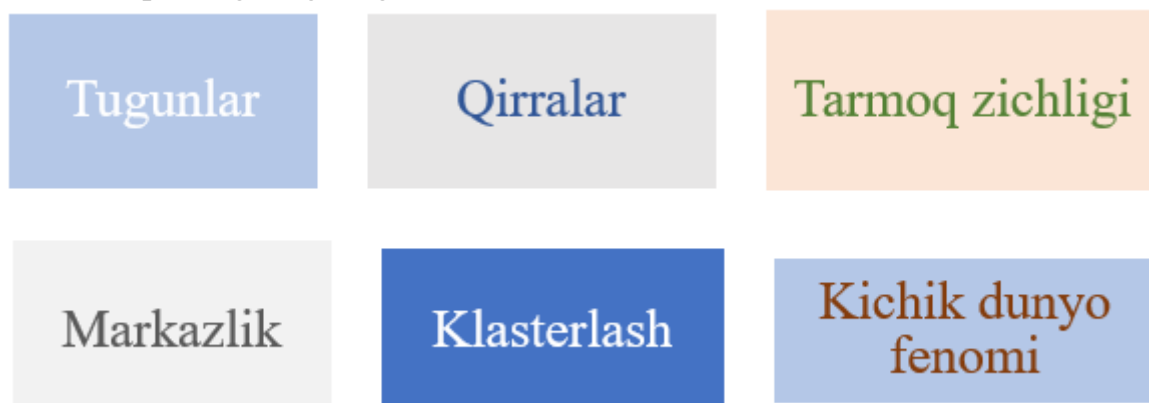
Qirralar: Bog'lanish yoki bog'lanish deb ham ataladigan qirralar ijtimoiy tarmoqdagi tugunlar orasidagi aloqalarni ifodalaydi. Ular do'stlik, hamkorlik, aloqa kanallari yoki umumiy manfaatlar kabi turli xil munosabatlarni anglatishi mumkin.

Tarmoq zichligi: Tarmoq zichligi tarmoqdagi tugunlarning bir-biriga ulanganligini o'lchaydi. Bu tarmoq qanchalik chambarchas integratsiyalashganligini ko'rsatadi, yuqori zichlik tugunlar o'rtasida kuchli o'zaro bog'liqlikni ko'rsatadi.

Markazlik: Markazlik o'lchovlari tarmoq ichidagi eng muhim yoki ta'sirli tugunlarni aniqlaydi. Bu tarmoq ichidagi axborot, aloqa yoki resurslar oqimiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan jismoniy yoki yuridik shaxslarni aniqlashga yordam beradi.

Klasterlash: Klasterlash tarmoq ichida bir-biri bilan chambarchas bog'langan guruhlar yoki jamoalarning mavjudligini anglatadi. Bu klasterdan tashqaridagi tugunlarga qaraganda o'zaro kuchliroq munosabatlarga ega bo'lgan kichik guruhlar yoki tugunlarning jamoalarini aniqlashga yordam beradi.

Kichik dunyo fenomeni: Kichik dunyo fenomeni ko'pchilik ijtimoiy tarmoqlar har qanday ikkita tugun o'rtasida nisbatan qisqa o'rtacha yo'l uzunligini namoyish etadi degan fikrni tasvirlaydi. Boshqacha qilib aytganda, bu shaxslar odatda oz sonli vositachilar orqali bog'langanligini ko'rsatadi.

1.1-rasm. Ijtimoiy tarmoq tahlilidagi asosiy tushunchalar

Ijtimoiy tarmoqlarning asosiy xususiyatlari:

Foydalanuvchi profillari: Ijtimoiy tarmoqlar odatda foydalanuvchilardan o'zlari haqidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan shaxsiy profillarni yaratishni talab qiladi, masalan, ularning ismi, yoshi, joylashuvi, qiziqishlari va fotosuratlari. Ushbu

profillar tarmoq ichidagi shaxslar uchun raqamli identifikatsiya sifatida xizmat qiladi.

Aloqalar va munosabatlar: Ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchilar o'rtasida aloqalarni o'rnatishga yordam beradi. Foydalanuvchilar do'stlik so'rovlarini yuborish, boshqalarga ergashish yoki ulanish so'rovlarini qabul qilish orqali ulanish o'rnatishlari mumkin. Ushbu aloqalar tarmoq ichidagi ijtimoiy o'zaro munosabatlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Yangiliklar tasmasi yoki Xronologiya: Ijtimoiy tarmoqlarda ko'pincha yangiliklar tasmasi yoki vaqt jadvali mavjud bo'lib, u erda foydalanuvchilar o'z ulanishlari orqali baham ko'rilgan tarkibni ko'rishlari va ular bilan shug'ullanishlari mumkin. Bunga postlar, fotosuratlar, videolar, havolalar va boshqa ommaviy axborot vositalari kiradi. Yangiliklar tasmasi foydalanuvchilarning aloqalari va qiziqishlari asosida moslashtirilgan.

1.2-rasm. Ijtimoiy tarmoqlarning asosiy xususiyatlari

Muloqot va o'zaro ta'sir: Ijtimoiy tarmoqlar xabarlar, sharhlar, yoqtirishlar, ulashishlar va reaksiyalar kabi turli xil aloqa va o'zaro ta'sir vositalarini taqdim etadi. Foydalanuvchilar suhbatlarda ishtirok etishlari, fikrlarini bildirishlari, fikr-mulohazalarini bildirishlari va o'z aloqalari bilan tarkibni almashishlari mumkin.

Maxfiylik va xavfsizlik sozlamalari: Ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchilarga o'z profillari, postlari va shaxsiy ma'lumotlarining ko'rinishini nazorat qilish imkonini beruvchi maxfiylik va xavfsizlik sozlamalarini taklif etadi. Foydalanuvchilar o'z kontentini kim ko'rishi va maxfiylik afzalliklarini boshqarishi mumkinligini tanlashi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlar turlari:

Umumiy ijtimoiy tarmoqlar: Bular keng ko'lamli ijtimoiy tarmoqlar bo'lib, keng doiradagi qiziqishlar va demografiyaga mos keladi. Masalan, Facebook, Twitter, Instagram va LinkedIn.

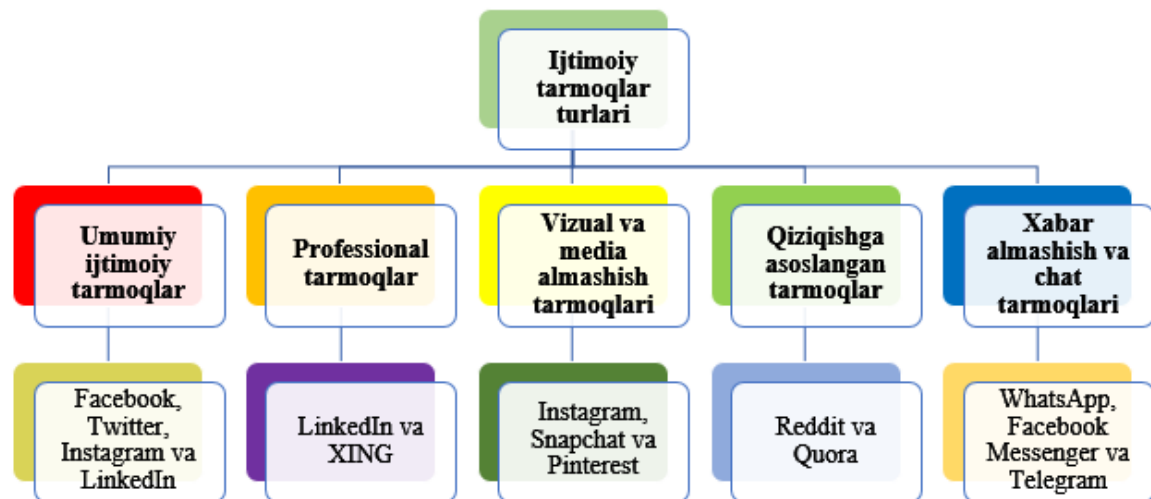
Professional tarmoqlar: Professional ijtimoiy tarmoqlar odamlarni martaba bilan bog'liq maqsadlarda bog'lashga qaratilgan. Ushbu platformalar tarmoq, ish qidirish va kasbiy rivojlanish uchun imkoniyatlar yaratadi.

1.3-rasm. Ijtimoiy tarmoqlar

Vizual va media almashish tarmoqlari: Ushbu tarmoqlar fotosuratlar va videolar kabi vizual tarkibga urg'u beradi. Foydalanuvchilar baham ko'rishlari, kashf qilishlari va vizual media bilan shug'ullanishlari mumkin. Masalan, Instagram, Snapchat va Pinterest.

Qiziqishga asoslangan tarmoqlar: Qiziqishga asoslangan ijtimoiy tarmoqlar muayyan mavzular, sevimli mashg'ulotlar yoki faoliyatlar atrofida aylanadi. Ular umumiy manfaatlarga ega shaxslarni birlashtiradi va ularga bog'lanish, muhokama qilish va tegishli tarkibni almashish imkonini beradi. Masalan, Reddit va Quora.

1.4-rasm. Ijtimoiy tarmoq turlari

Xabar almashish va chat tarmoqlari: Xabar almashish tarmoqlari shaxslar yoki guruhlar o'rtasidagi real vaqtda muloqotga ustuvor ahamiyat beradi. Ular shaxsiy xabarlar, guruh suhbatlari, ovozli qo'ng'iroqlar va video qo'ng'iroqlarni faollashtiradi. Masalan, WhatsApp, Facebook Messenger va Telegram.

Ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri:

Aloqa va ulanish: Ijtimoiy tarmoqlar tezkor va global ulanishni ta'minlab, aloqada inqilob qildi. Shaxslar geografik chegaralar bo'ylab do'stlari, oilasi, hamkasblari va jamoalari bilan aloqada bo'lishlari mumkin.

Ma'lumot almashish va xabardorlik: Ijtimoiy tarmoqlar yangiliklar, ma'lumotlar va fikrlarni almashish uchun muhim platformaga aylandi. Ular axborotni tarqatish, ijtimoiy masalalardan xabardorlikni oshirish, jamoatchilik muhokamasiga ko'maklashishda katta rol o'ynaydi.

Onlayn hamjamiyatlar va qo'llab-quvvatlash: Ijtimoiy tarmoqlar umumiy manfaatlar yoki tajribaga ega bo'lgan shaxslar ulanishi, yordam so'rashi va bilim almashishi mumkin bo'lgan onlayn hamjamiyatlarni shakllantirishga yordam berdi.

Marketing va brendni jalb qilish: Ijtimoiy tarmoqlar korxonalarga maqsadli auditoriyaga erishish va ular bilan muloqot qilish imkoniyatini beradi. Kompaniyalar ijtimoiy tarmoqlardan marketing, mijozlarni qo'llab-quvvatlash va brend yaratish uchun foydalanadilar.

Maxfiylik va xavfsizlik muammolari: Ijtimoiy tarmoqlardan keng foydalanish maxfiylik, ma'lumotlarni himoya qilish va onlayn xavfsizlik bilan bog'liq xavotirlarni keltirib chiqardi.

Foydalanuvchilar shaxsiy ma'lumotlarni almashishda ehtiyot bo'lishlari va potentsial xavf va tahdidlardan xabardor bo'lishlari kerak.

Ijtimoiy tarmoqlar ulanish, muloqot qilish va ma'lumot almashish usulini o'zgartirdi.

Ular shaxsiy va kasbiy hayotning ajralmas qismiga aylanib, ijtimoiy dinamikaga, madaniyatga ta'sir ko'rsatib, hattoki jamoatchilik fikrini shakllantirishga muvaffaq bo'ldi.

Ijtimoiy tarmoqlarning xususiyatlarini, turlarini va ta'sirini tushunish jismoniy shaxslar va tashkilotlar uchun raqamli landshaftda samarali harakat qilish uchun juda muhimdir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy jamiyat hayotining ajralmas qismiga aylangan. Ular insonlar o'rtasidagi muloqotni tezlashtiradi, axborot almashishni osonlashtiradi va global miqyosda ulanish imkonini beradi.

Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlardan noto'g'ri foydalanish ma'naviy, axborotiy va psixologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Ayniqsa, yoshlar orasida vaqtni behuda sarflash, asossiz fikr bildirish va yolg'on axborot tarqatish holatlari uchramoqda.

Shu sababli ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda axborot madaniyatini oshirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ijtimoiy tarmoq tahlili esa jamiyatdagi munosabatlar va axborot oqimini chuqur o'rganish imkonini beruvchi samarali ilmiy yo'nalish hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.Castells, M. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell Publishers, 2010.
- 2.Boyd, D., Ellison, N. Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. Journal of Computer-Mediated Communication, 2007.
- 3.Wasserman, S., Faust, K. Social Network Analysis: Methods and Applications. Cambridge University Press, 1994.
- 4.Kaplan, A.M., Haenlein, M. Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. Business Horizons, 2010.
- 5.O'zbekiston Respublikasi "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni.
- 6.O'zbekiston Respublikasi "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.